

Сергєєва Діана Борисівна – докторка юридичних наук, професорка, заслужена юристка України; головна наукова співробітниця науково-організаційного центру Національної академії Служби безпеки України; поліграфологиня, клінічна психологиня
м. Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-1005-7046>
Dianaserhieievaknu@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2025.1-2/83-102>

Використання поліграфа під час допиту: процесуальні, криміналістичні й психологічні питання

Стаття присвячена комплексному аналізу використання поліграфа у кримінальному провадженні, передусім у структурі тактики допиту свідків, потерпілих і підозрюваних. Досліджено міжнародні стандарти та зарубіжну практику (Frye, Daubert, Scheffer, Bèland, позиції європейських судів), які підтверджують: поліграф не є доказом через відсутність достатньої наукової валідності, однак може застосовуватися як допоміжний орієнтаційний інструмент на досудовому етапі. Виокремлено підхід ЄСПЛ, що підкреслює необхідність добровільності, недопущення примусу та збереження автономності волевиявлення особи.

Розкрито психофізіологічні та психологічні засади роботи поліграфа, який фіксує не «брехню», а фізіологічні реакції, що відображають емоційне напруження та залежать від страху, тривоги, ПТСР, культурних або медичних впливів. Показано ризики хибнопозитивних і хибнонегативних результатів та важливість психологічного скринінгу, особливо щодо травмованих потерпілих.

Обґрунтовано криміналістичну модель інтеграції поліграфа у тактику допиту за структурою «пре-тест – тест – пост-тест», що забезпечує методичну та процесуальну безпеку. Визначено принципові відмінності використання поліграфа залежно від статусу особи: свідка – для виявлення чутливих зон і уникнення навіювання; потерпілого – лише у виняткових випадках; підозрюваного – виключно за умов добровільності, із забезпеченням права на захист та дотриманням принципу *nemo tenetur* (ніхто не зобов'язаний свідчити проти себе).

Проаналізовано підходи судів до оцінки поліграфічних матеріалів: вони можуть враховуватися лише в сукупності з іншими доказами як орієнтовні дані, а висновок спеціаліста має ґрунтуватися на формулі «наявність / відсутність значущих реакцій». Запропоновано напрями вдосконалення законодавства й організаційно-методичної практики, включно з визначенням статусу поліграфа, стандартизацією методик і розробленням відомчих інструкцій. Перспективи досліджень охоплюють створення спеціальних протоколів допиту травмованих осіб, емпіричну оцінку ефективності поліграфа та можливості його інтеграції у цифрове доказування й у діяльність органів у воєнний час.

Ключові слова: поліграф; допит; кримінальний процес; доказування; криміналістичне забезпечення розслідування; криміналістична тактика; психофізіологічне тестування; свідок; потерпілий; підозрюваний; *nemo tenetur*; психологічна травма; ЄСПЛ; добровільність; процесуальні гарантії; аналітичний інструмент; воєнні злочини; цифрове доказування.

Вступ.

У сучасному кримінальному судочинстві зростає роль спеціальних тех-

нічних і психологічних методів отримання та перевірки інформації, серед яких особливе місце посідає поліграф як ін-

струмент фіксації психофізіологічних реакцій особи. Актуальність проблематики його застосування зумовлена одночасно кількома тенденціями: ускладненням доказової ситуації у кримінальних провадженнях, збільшенням випадків навмисного приховування інформації, поширенням психологічних механізмів захисту у свідків і потерпілих, а також зростанням кількості кримінальних проваджень, у яких обставини подій перебувають у взаємозв'язку з психологічною травмою або високим рівнем стресу. Традиційні тактичні прийоми допиту в таких умовах не завжди забезпечують встановлення внутрішньої логіки й достовірності повідомлених фактів, що зумовлює інтерес до використання допоміжних засобів орієнтаційного характеру, здатних дати слідчому додаткові орієнтири для перевірки показань.

Поліграф як психофізіологічний інструмент не встановлює істинності висловлювань у прямому юридичному значенні, а фіксує реакції вегетативної нервової системи на релевантні стимули, що можуть свідчити про внутрішнє емоційне напруження. У криміналістичній площині він розглядається як допоміжний засіб тактичного забезпечення, який дозволяє структурувати допит, уточнювати версії та визначати «зони підвищеної уваги» під час опрацювання показань. У процесуальному вимірі поліграф має серйозні обмеження: результати тестування не є самостійним джерелом доказів, не володіють наперед установленою доказовою силою та можуть оцінюватися судом тільки у сукупності з іншими даними. Таке поєднання криміналістичного потенціалу та процесуальних обмежень зумовлює потребу у комплексному аналізі питання використання поліграфа саме під час допиту різних категорій учасників кримінального провадження.

Психологічні чинники – стрес, страх, ретравматизація, когнітивні спотворення – відіграють ключову роль під час допиту свідків і потерпілих. У складних категоріях справ (злочини проти життя,

статевої свободи, міжнародні злочини) показання можуть бути фрагментарними або емоційно забарвленими. Поліграф у таких випадках може виконувати функцію структурованого відновлення інформації та допоміжного інструмента виявлення релевантних ділянок пам'яті, проте лише за умов добровільності й психологічної безпеки процедури. Для допиту підозрюваного поліграф застосовується з особливою обережністю, оскільки будь-який натяк на примус суперечить принципу «ніхто не зобов'язаний свідчити проти самого себе» (*nemo tenetur se ipsum accusare*) та гарантіям права на захист. За відсутності спеціального правового регулювання в Україні питання використання поліграфа постає у зв'язку з конституційними засадами недоторканності гідності людини та заборони примусу, а також із принципом вільної оцінки доказів. Саме тому дослідження процесуальних, криміналістичних і психологічних аспектів застосування поліграфа під час допиту є необхідним для формування збалансованої моделі, що поєднуватиме ефективність розслідування з гарантіями прав людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблематика використання поліграфа як інструменту оцінювання достовірності повідомлюваної інформації («*credibility assessment tool*») вже тривалий час перебуває у центрі уваги міжнародних наукових досліджень, де ключовими стали роботи провідних фахівців у галузі психофізіології та психології обману. У західній літературі домінують емпіричні підходи, спрямовані на перевірку валідності поліграфних методик, рівня їхньої похибки та надійності вимірювань. Основні праці М. Handler та С. Honts демонструють, що поліграф має потенціал виявлення психофізіологічних реакцій, однак потребує чітких стандартів застосування та суворой наукової верифікації (Handler & Honts, 2021). Дослідження W. Iacono підкреслюють проблему високого ризику хибнопозитивних і хибнонегативних результатів, що зумовлює необхідність коректного тлумачення таких реакцій

у контексті кримінального провадження (Iacono, 2019). Спільною позицією міжнародної доктрини є те, що поліграф не може забезпечити абсолютну достовірність, а тому має використовуватися виключно як допоміжний інструмент у структурі ширшого комплексу доказування.

У порівняльно-правовому вимірі особливе значення мають підходи правових систем США та Канади, де питання науковості поліграфа оцінювалися через призму стандартів *Frye i Daubert*. Американські суди дійшли висновку про відсутність достатнього рівня наукової надійності для визнання результатів поліграфа самостійним доказом, що підтверджується усталеною практикою, зокрема у справах військової юстиції (аналогічні висновки імплементовано й у канадській практиці). У Німеччині, Польщі та Румунії поліграф розглядається виключно як орієнтаційний засіб, допустимий лише за умови повної добровільності учасника та відсутності будь-якого примусу, що відповідає вимогам захисту автономії особи та мінімізації ризиків психологічного впливу.

Особливо значущими є стандарти Європейського суду з прав людини, який розглядає поліграф через призму статей 3, 6 і 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. У справі *Jalloh v. Germany* Суд визначив недопустимість методів, що мають характер примусу або приниження гідності (Jalloh, 2006). Аналогічні підходи простежуються у рішеннях щодо оцінки добровільності участі особи у психофізіологічних дослідженнях та співвідношення таких процедур з гарантіями права на приватність, справедливий суд і свободу від самовикриття.

Українська наукова доктрина містить ґрунтовні дослідження щодо психологічних, криміналістичних та процесуальних аспектів використання поліграфа, з особливим акцентом на діяльність захисника та формування сучасної криміналістичної тактики. У наукових роботах, присвячених визначенню змі-

сту криміналістичної тактики та ролі захисника у доказуванні, сформовано системний підхід до розуміння завдань і меж діяльності сторони захисту під час застосування спеціальних психофізіологічних методів (Погорецький, Сергєєва, 2012; 2016). Окрему увагу приділено організації та допустимості використання поліграфа як допоміжного засобу в кримінальному процесі, що обґрунтовується у працях, присвячених аналізу психофізіологічних методик та їх співвідношенню з процесуальними гарантіями учасників провадження (Погорецький, 2009).

Узагальнюючи проведений аналіз, слід констатувати, що у світовій та українській науковій традиції наявне значне теоретичне й емпіричне підґрунтя для вивчення поліграфа, проте відсутня комплексна концепція його використання саме під час допиту різних категорій учасників кримінального провадження з інтеграцією процесуальних гарантій, криміналістичної тактики та психології свідчення. Саме заповненню цієї концептуальної прогалини й присвячене дане дослідження.

Мета і завдання дослідження.

Метою дослідження є комплексне з'ясування процесуальних, криміналістичних та психологічних засад використання поліграфа саме в структурі тактики допиту свідка, підозрюваного (обвинуваченого) та потерпілого, з урахуванням вимог кримінального процесуального закону, міжнародних стандартів захисту прав людини та етичних критеріїв застосування психофізіологічних методів. Досягнення цієї мети передбачає встановлення меж допустимості використання поліграфа під час допиту, визначення ролі захисника у забезпеченні добровільності та недопущення примусу, а також окреслення стандартів етичного та правомірного застосування такого інструмента в діяльності сторін кримінального провадження.

Для реалізації поставленої мети необхідним є розв'язання низки взаємопов'язаних **завдань**, що охоплюють характеристику правового статусу поліграфа

в українському та міжнародному праві у контексті допиту; з'ясування психофізіологічних і психологічних передумов його застосування під час взаємодії зі свідком, підозрюваним, обвинуваченим чи потерпілим; розроблення криміналістичного алгоритму тактики допиту з використанням поліграфа, який охоплює етапи пре-тестової оцінки, власне тестування та пост-тестового аналізу результатів; визначення специфіки допиту різних категорій учасників провадження, включно з особами, які зазнали травматичного досвіду, та представниками інших вразливих груп; аналіз можливостей і меж ініціювання поліграфа стороною захисту та участі захисника у забезпеченні дотримання процесуальних гарантій; формулювання науково обґрунтованих пропозицій щодо удосконалення нормативного регулювання та практики застосування поліграфа під час допиту в умовах сучасного кримінального процесу.

Виклад основного матеріалу.

Теоретико-правові засади використання поліграфа під час допиту. Використання поліграфа у кримінальному провадженні, зокрема під час допиту, ґрунтується на концепції психофізіологічної реактивності людини, яка пояснює взаємозв'язок між емоційним станом особи та її автономними нервовими реакціями, що піддаються інструментальному вимірюванню (Iacono, 2019). У фундаменті поліграфічних методик лежить ідея про те, що емоційно значущі стимули, пов'язані з подією правопорушення, здатні викликати стійкі фізіологічні зрушення, які можуть бути об'єктивовані через комбінований аналіз частоти серцевих скорочень, дихальних циклів, електрошкірної активності та інших параметрів автономної нервової системи (Handler & Honts, 2021). Водночас поліграфологічні методики не спрямовані на фіксацію «неправди» як моральної або юридичної категорії, а лише реєструють фізіологічні реакції на стимули, що мають для особи особливе когнітивне чи емоційне значення. Саме через таку природу полі-

граф не може розглядатися як інструмент встановлення істини у сенсі доведення винуватості чи невинуватості, а виконує допоміжну, орієнтаційну функцію, доповнюючи інші джерела інформації (Iacono, 2019; Handler & Honts, 2021).

У кримінальному процесуальному вимірі застосування поліграфа безпосередньо обмежено тим, що КПК України не містить жодної норми, яка б дозволяла або забороняла його використання під час допиту, не визначає його статусу та не відносить результати психофізіологічного тестування до будь-якого з установлених законом джерел доказів. Допит у розумінні ст. 224 КПК України є виключно вербальною слідчою (розшуковою) дією, у якій поліграф не передбачений ані як технічний засіб фіксації, ані як елемент процесуальної структури. Результати поліграфічного тестування не можуть бути відображені в протоколі допиту чи долучені як його додаток. Відповідно до ст. 84 КПК України доказами визнаються лише фактичні дані, отримані із законодавчо визначених джерел – показань, документів, речових доказів, висновків експертів. Поліграф не є експертизою, оскільки не належить до переліку судових експертиз, а поліграфолог не має статусу судового експерта у значенні ст. 69 КПК; він також не є документом у сенсі ст. 99 КПК, адже результати тестування не підтверджують фактичних обставин, а лише відображають фізіологічні реакції організму. Саме тому висновки поліграфолога не має доказового статусу, що відображено й у судовій практиці, яка послідовно відмовляє у визнанні таких матеріалів доказами.

У наслідок цього єдиною правомірною формою застосування поліграфа у кримінальному провадженні є його використання виключно за добровільною, усвідомленою згодою особи як психологічної процедури, яка не створює самостійних процесуальних наслідків. Навіть за умов добровільності результати психофізіологічного тестування можуть мати лише орієнтаційний характер, вказуючи

на можливі напрями подальшої перевірки, але вони не здатні замінювати процесуальні докази, не можуть становити основу для обвинувачення та не можуть бути покладені в основу судових висновків.

Такий підхід узгоджується з українським конституційним контекстом та міжнародними стандартами. За ст. 28 Конституції України заборонені будь-які форми примусу чи нелюдського поводження, а ст. 63 гарантує право особи не свідчити проти себе та своїх близьких, що має безпосереднє значення для оцінки допустимості будь-яких впливів, здатних порушити автономність волевиявлення. Принцип – ніхто не зобов'язаний свідчити проти самого себе – виключає можливість застосування методів, що можуть опосередковано чи безпосередньо спрямовувати особу до самовикриття. Практика ЄСПЛ, зокрема рішення у справі *Jalloh v. Germany* (2006), вимагає абсолютної добровільності та недопущення будь-якого психологічного чи фізіологічного примусу при застосуванні психофізіологічних процедур.

З огляду на це застосування поліграфа під час допиту різних категорій осіб потребує диференційованого підходу. Під час допиту свідка поліграф може виконувати лише орієнтаційну функцію, за умови гарантування повної добровільності та відсутності будь-якого прихованого примусу. У випадку допиту підозрюваного чи обвинуваченого ключовим є дотримання засадничого принципу – *ніхто не зобов'язаний свідчити проти самого себе*, адже будь-які методи, здатні впливати на психоемоційний стан особи, можуть порушувати заборону примусу до самовикриття. Допит потерпілого потребує додаткових психологічних гарантій, оскільки поліграфне тестування може спричиняти підвищену психологічну напругу або повторну ретравматизацію. У всіх випадках поліграф має розглядатися не як «детектор брехні», а як допоміжний інструмент, що може уточнювати тактичні рішення слідчого, проте не має жодної доказової сили.

У підсумку поліграф як психофізіологічна методика може використовуватися сторонами кримінального провадження, однак його результати не є доказами, не мають автономної юридичної сили й підлягають оцінці виключно у світлі сукупності інших належних і допустимих доказів. Такий підхід повністю кореспондує доктринальним висновкам щодо необхідності розмежування між доказами та орієнтовними матеріалами, що має суттєве значення для забезпечення принципів змагальності та рівності сторін (Погорецький, Сергєєва, 2012; 2016).

Міжнародні стандарти та українське правове поле. Міжнародна та зарубіжна правозастосовна практика виробила комплекс стандартів, що визначають межі використання поліграфа як інструмента отримання інформації під час допиту та оцінювання достовірності поведінкових реакцій. Порівняльний аналіз підходів, розроблених у правових системах США та Канади, свідчить про стійку тенденцію неприйнятності поліграфа як доказу через недостатність наукової надійності та відсутність можливості верифікації результатів відповідно до критеріїв загального визнання або перевірності, що закладені в стандартах Frye та Daubert. Судові рішення у справах військової юстиції, зокрема Scheffer, а також канадська практика (Béland), послідовно фіксують висновок про недопустимість поліграфних даних як доказу, підкреслюючи водночас можливість їх використання на етапі досудового розслідування як тактичного орієнтира для визначення напрямів перевірки інформації. Аналогічний підхід простежується у практиці німецького Федерального суду (BGH) та судових органів Польщі й Румунії, де поліграф не визнається процесуальною формою доказу, але може бути застосований за умови добровільної згоди особи й заборони будь-якого примусу.

Важливе значення у формуванні міжнародних стандартів має практика Європейського суду з прав людини, який послідовно виходить із того, що

втручання у психічну сферу особи під час отримання інформації має відповідати суворим критеріям добровільності, пропорційності та наукової обґрунтованості методів. У рішеннях Суду у справах, пов'язаних із застосуванням різних форм психофізіологічного впливу, сформульовано високі стандарти захисту автономності волевиявлення особи та недопущення будь-якого впливу, здатного поставити під сумнів свободу прийняття рішень під час надання показань. Такий підхід безпосередньо корелює з принципом *nemo tenetur*, що забороняє примусове самовикриття, та із загальною вимогою дотримання справедливості процедури відповідно до статті 6 ЄКПЛ.

Український правовий контекст, як вже зазначалося, характеризується відсутністю спеціальної регламентації використання поліграфа у кримінальному провадженні, що зумовлює формування практики, переважно заснованої на тлумаченні загальних норм КПК України щодо доказування та оцінювання доказів. Існуюча судова практика першої та апеляційної інстанцій засвідчує фрагментарність підходів до долучення поліграфічних результатів як додаткового орієнтаційного матеріалу, що не має самостійної доказової сили. Позиція Верховного Суду також ґрунтується на визнанні орієнтаційного характеру поліграфа та на неможливості надання йому статусу доказу у процесуальному значенні, оскільки він не належить до переліку джерел доказів, визначених КПК України.

Така ситуація свідчить про наявність істотної законодавчої прогалини, що стосується процесуального статусу поліграфа. Потреба у законодавчому визначенні цього статусу зумовлена необхідністю уніфікації підходів до оцінювання результатів психофізіологічного тестування, визначення умов його допустимості, гарантій добровільності та участі захисника, а також уточнення можливості оформлення результатів як висновку спеціаліста або як іншого допоміжного матеріалу, ініційованого стороною. Така нормативна

конкретизація дозволить забезпечити баланс між тактичною цінністю поліграфа на досудовому етапі та непорушністю фундаментальних процесуальних гарантій учасників провадження (Погорецький, Сергеева, 2012; 2016; Погорецький, 2009).

Психофізіологічні та психологічні основи поліграфного дослідження в контексті допиту. Розуміння місця поліграфа у структурі допиту потребує аналізу його психофізіологічних засад, які визначають можливості та обмеження цього методу. Поліграф реєструє фізіологічні параметри, що опосередковано відображають емоційне напруження особи. До ключових показників належать серцевий ритм, дихальні цикли, електрошкірна активність, периферичні м'язові мікрорухи та інші автономні реакції, зумовлені активацією симпатичної нервової системи. Ці реакції відображають емоційну значущість стимулу для особи, однак у жодному разі не є прямим вимірюванням «брехні». Вони демонструють лише те, що певне питання або ситуація викликає емоційне збудження, яке може бути зумовлене широким спектром психологічних або фізіологічних чинників, не пов'язаних зі змістом показань.

У контексті допиту свідка, підозрюваного чи потерпілого особливо важливо враховувати різноманітні психологічні фактори, які можуть істотно впливати на формування реакцій, зафіксованих поліграфом. Серед них – страх, тривожність, посттравматичний стресовий розлад, дисоціативні стани, культурні бар'єри, незвичні мовні контексти, а також вплив лікарських засобів, що змінюють фізіологічні параметри. У допитах потерпілих від воєнних злочинів, тортур чи сексуального насильства реактивність організму часто зумовлена саме травматичним досвідом, який легко може спотворити результати психофізіологічного тестування. Для таких категорій осіб будь-який інструментальний вплив може провокувати ретравматизацію, посилювати дисоціативні механізми або викликати неконтрольовані вегетативні реакції, що не мають

жодного стосунку до достовірності повідомлюваної інформації.

Психофізіологічні особливості реакцій допитуваних осіб формують підвищені ризики отримання хибнопозитивних або хибнонегативних результатів. Хибнопозитивна реакція може виникати у стані гострого страху, гіпервибуки, сорому або підвищеної відповідальності; хибнонегативна – у випадку емоційної відчуженості, дисоціації, значного ПТСР або навпаки, при надмірній підготовленості особи до тесту. У такому контексті особливо небезпечно пряме отождоення виявлених реакцій із неправдивістю, оскільки така інтерпретація суперечить науковій природі поліграфа та принципам кримінального процесу, що вимагають оцінювання доказів у їх сукупності, а не ізольовано від контексту (Погорецький, Сергєєва, 2012; 2016).

Використання поліграфа під час допиту передбачає необхідність проведення психологічного скринінгу, який дає змогу оцінити готовність та здатність особи до проходження тестування. У випадку потерпілих від воєнних злочинів, тортур, сексуального насильства чи тяжких психологічних травм такий скринінг є не лише бажаним, а й необхідним елементом забезпечення їх прав, оскільки дозволяє запобігти ретравматизації та порушенню принципів гуманності та поваги до людської гідності. Попередня підготовка допитуваного, пояснення цілей та меж використання поліграфа, гарантування добровільності участі та можливості відмови на будь-якому етапі – усе це є складовими етичного підходу, який визначає допустимість застосування психофізіологічних методів у кримінальному провадженні.

Таким чином, психофізіологічні та психологічні особливості поліграфного дослідження демонструють, що цей інструмент може мати допоміжну діагностичну та орієнтаційну цінність у структурі тактики допиту лише за умов чіткого дотримання вимог *добровільності, пропорційності, етичної чутливості* та урахування індивідуальних характе-

ристик різних категорій учасників кримінального провадження.

Криміналістична модель тактики допиту з використанням поліграфа.

Застосування поліграфа в сучасній криміналістиці доцільно розглядати як елемент інтегрованої тактичної комбінації, а не як альтернативу або заміну традиційного допиту. Поліграф не виконує функцію самостійного засобу одержання показань і не може підміняти власне комунікативну взаємодію слідчого з учасником кримінального провадження. Його значення полягає у доповненні допиту як інструмента орієнтації, що дозволяє уточнювати психологічний стан особи, структуру її реакцій на ті чи інші стимули, а також коригувати планування та реалізацію подальших слідчих дій (Погорецький, Сергєєва, 2012; 2016). Саме тому поліграф має застосовуватися у спосіб, що не нівелює процесуального значення допиту, а забезпечує додаткову тактичну інформативність.

Криміналістичний алгоритм тактики допиту з використанням поліграфа ґрунтується на структурі «*пре-тест – тест – пост-тест*», яка забезпечує послідовність, інформованість і безпечність процедури для учасника. Пре-тестовий етап охоплює встановлення добровільності та фіксацію інформованої згоди особи на участь у психофізіологічному дослідженні, проведення первинного інтерв'ювання та аналіз психологічних і фізіологічних передумов, які можуть впливати на результати тестування. У цей період формуються пакети запитань – нейтральні, контрольні та релевантні, що дозволяє структурувати процедуру у спосіб, який забезпечує наукову коректність та мінімізацію артефактів.

Тестовий етап передбачає проведення поліграфної сесії з дотриманням технічних та методичних вимог: коректне накладення датчиків, стабілізацію фізіологічних показників, уникнення артефактів, пов'язаних із рухами, диханням або зовнішніми подразниками. Важливо забезпечити чіткий розподіл функцій між

поліграфологом і слідчим: перший відповідає за технічну та методичну коректність процедури, другий – за інтеграцію отриманих результатів у загальну тактичну модель розслідування. Змішування цих ролей може створювати як процесуальні, так і психологічні ризики, особливо у випадку підозрюваних чи потерпілих, які перебувають у стресовому стані.

Пост-тестовий етап включає інтерпретацію отриманих психофізіологічних даних та проведення уточнювальної бесіди, що дає змогу співвіднести реакції з конкретними змістовими блоками допиту. Результати тестування підлягають аналізу у сукупності з іншими процесуальними матеріалами, оскільки вони не мають самостійної доказової сили, а їхня орієнтаційна цінність залежить від контексту, у якому відбувалася комунікація. На цьому етапі формується тактична рекомендація щодо структурування допиту, вибору акцентів, послідовності пред'явлення доказів і вибору тону спілкування. Особливо важливим є врахування категорії допитуваної особи: зі свідком доречно зосередитися на деталізації фактів, з підозрюваним – на узгодженні версій і подоланні суперечностей, із потерпілим – на уникненні ретравматизації та забезпеченні максимальної психологічної безпеки.

Результати поліграфного тестування можуть бути використані для формування та коригування плану допиту, встановлення логічної послідовності тематичних блоків, визначення апропріального моменту для пред'явлення доказів, а також для вибору тону, темпу та стилю комунікації зі свідком, потерпілим або підозрюваним. У такий спосіб поліграф виконує тактичну функцію, підсилює можливості слідчого щодо ефективного планування допиту та формує інтегровану криміналістичну модель, що відповідає принципам добровільності, пропорційності, процесуальної безпеки та верховенства права.

Особливості допиту потерпілого з використанням поліграфа. Допит

потерпілого з використанням поліграфа належить до найбільш чутливих і психологічно складних процедур кримінального провадження. Потерпілий, особливо у справах, пов'язаних із воєнними злочинами, терактами, катуваннями або злочинами проти статевої свободи, є суб'єктом із високим ступенем травматизації. Його психофізіологічні реакції нерозривно пов'язані з пережитими подіями, що впливають на емоційну сферу значно сильніше, ніж у випадку свідка чи підозрюваного. У такому контексті поліграф може набувати обмеженої тактичної цінності як інструмент, здатний допомогти структурувати спогади, визначити проблемні ділянки, де травматичний досвід блокує відтворення подій, або сформуванню щадної тактики опитування, яка мінімізує ризики повторної віктимізації.

Разом із тим застосування поліграфа щодо потерпілого пов'язане з підвищеними ризиками, які нерідко переважають потенційні переваги. Високий рівень стресу, ПТСР, дисоціації та інші наслідки психологічної травми можуть зумовити реактивність, що жодним чином не корелює з достовірністю повідомлюваних відомостей. Тому будь-які автономні реакції, зафіксовані поліграфом, не можуть трактуватися як прояв неправдивості, а навпаки – часто є природним наслідком пережитого насильства. Неправильна інтерпретація таких реакцій здатна патологізувати емоційний стан потерпілого, посилити ПТСР або сформувати в нього уявлення про те, що його свідчення піддаються *«перевірці на щирість»*, що неприпустимо з погляду принципів гуманності та етичних стандартів кримінального провадження (Погорецький, Сергеева, 2012; 2016).

Тактичні вимоги до проведення поліграфного тестування потерпілого передбачають обов'язкове залучення психолога, який оцінює готовність особи до участі у процедурі та прогнозує можливі наслідки для її психічного стану. Процедура має бути адаптована до індивідуально-

го психологічного профілю потерпілого та включати скорочені сесії, достатні перерви, щадний режим навантаження та мінімізацію потенційно тригерних стимулів. Обсяг релевантних запитань слід максимально обмежувати й формувати таким чином, щоб тестування не перетворювалося на повторну травматизацію. Завдання поліграфа у цьому контексті не полягає у перевірці «щирості» чи «правдивості», а виключно в орієнтації слідчого щодо того, які блоки допиту потребують особливо делікатного підходу.

Варто підкреслити, що застосування поліграфа під час допиту потерпілого має бути швидше винятком, ніж правилом. Доцільність його використання визначається низкою критеріїв, зокрема: ступенем травматизації особи, наявністю психологічної готовності, узгодженням процедури з психологом, відсутністю ризику ретравматизації, чітким розумінням мети та меж застосування поліграфа, а також обов'язковою добровільністю та інформованою згодою. У випадках, коли існує хоч найменший ризик шкоди для психічного стану потерпілого, поліграф має бути категорично виключений із тактичного інструментарію.

У сукупності ці положення дозволяють розглядати поліграф у роботі з потерпілими лише як допоміжний, обмежений та ретельно контрольований інструмент, застосування якого може бути виправдане лише тоді, коли він реально сприяє гуманному, щадному та психологічно безпечному проведенню допиту, а не створює додаткові ризики для особи, яка вже зазнала значних страждань.

Особливості допиту підозрюваного / обвинуваченого з використанням поліграфа. Використання поліграфа під час допиту підозрюваного чи обвинуваченого належить до найбільш юридично чутливих сфер кримінального провадження, оскільки безпосередньо пов'язане з принципом *nemo tenetur se ipsum accusare*, правом особи мовчати та заборонаю примусу до самообвинувачення. Ці конституційні та конвенційні гарантії

формують жорсткі процесуальні рамки, в межах яких будь-яке психофізіологічне тестування може бути застосоване виключно за умови повної добровільності, надання чітко зафіксованої інформованої згоди та обов'язкового забезпечення участі захисника. Недотримання хоча б одного з цих елементів робить процедуру недопустимою як з погляду процесуального права, так і з огляду на стандарти ЄСПЛ щодо захисту від примусу та психологічного тиску.

За умов дотримання вимог добровільності поліграф може виконувати обмежені тактичні функції, не порушуючи принципу змагальності. Основною серед таких функцій є орієнтовна перевірка версій, висунутих стороною захисту, зокрема щодо алібі, ролі підозрюваного у вчиненні певних дій, його мотивів або взаємозв'язків з іншими учасниками події. Застосування поліграфа може також допомогти слідчому сформувати уявлення про ступінь готовності особи до співпраці, що використовується не як доказовий критерій, а як елемент тактичного прогнозування подальших комунікативних стратегій. У цьому значенні поліграф може орієнтувати слідчого щодо доцільності проведення очних ставок, уточнювальних допитів чи перевірки показань на місці, забезпечуючи більш логічне та послідовне планування подальших слідчих дій.

Психологічні аспекти допиту підозрюваного чи обвинуваченого із застосуванням поліграфа вимагають особливої обережності. Неприпустимим є використання поліграфа як засобу психологічного тиску, створення образу «машини істини» або формування у особи відчуття неминучості викриття. Такий підхід суперечив би засадам добровільності, підривав би автономність волевиявлення та наближав би процедуру до прихованого примусу, що заборонено як конституційним правом, так і міжнародними стандартами. Тактичні комбінації, пов'язані з ознайомленням підозрюваного з результатами поліграфного тестуван-

ня, можуть застосовуватися лише в межах, що не порушують свободу волі та не мають на меті «злам волі» чи отримання зізнання за допомогою психологічного тиску. Результати поліграфа, як і у випадку зі свідком або потерпілим, мають використовуватися суто орієнтаційно й оцінюватися у контексті всіх інших матеріалів провадження (Погорецький, Сергеева, 2012; 2016).

Особливу роль у процедурі відіграє захисник як суб'єкт доказування. Саме він забезпечує реалізацію процесуальних гарантій підозрюваного, контролює добровільність участі у психофізіологічному тестуванні, бере участь у формулюванні запитань, що пропонуються до поліграфної сесії, та стежить за тим, щоб обсяг релевантних стимулів не виходив за межі погодженого переліку. Захисник також може ініціювати проведення поліграфа на користь підзахисного, наприклад для підтвердження версії алібі або демонстрації відсутності психофізіологічних реакцій на ключові обставини. Така ініціатива розглядається не як доказ у формальному сенсі, а як позиція сторони захисту, покликана посилити аргументацію в межах змагального процесу.

Отже, допит підозрюваного чи обвинуваченого з використанням поліграфа можливий лише за умов суворого дотримання процесуальних гарантій, добровільності, контрольованої участі захисника і чіткої орієнтації на тактичні, а не доказові цілі. За таких умов поліграф може виступати допоміжним елементом криміналістичної тактики, який сприяє уточненню версій та плануванню подальших дій, не підмінюючи при цьому процесуальних доказів і не порушуючи фундаментальних прав особи.

Перевірка результатів ОРД під час допитів із застосуванням поліграфа на початковому етапі досудового розслідування. Перевірка результатів оперативно-розшукової діяльності (ОРД) під час допиту із застосуванням поліграфа на початковому етапі досудового розслідування становить особливо чутливий

та водночас методологічно важливий сегмент доказування у справах про службові злочини, корупційні правопорушення та рейдерство. У зазначених категоріях проваджень оперативні підрозділи часто отримують первинну інформацію у формі фактичних даних, які потребують негайної, але процесуально коректної перевірки для встановлення наявності чи відсутності події кримінального правопорушення, кола причетних осіб та реальних мотивів поведінки окремих службовців чи учасників корпоративних конфліктів. Саме на цьому етапі поліграф може виступати допоміжним інструментом орієнтаційного характеру, спрямованим на виявлення суперечностей, уточнення оперативних версій та попередню оцінку достовірності показань – за умови суворого дотримання стандартів добровільності та принципу *nemo tenetur se ipsum accusare* («ніхто не зобов'язаний свідчити проти себе»).

Доктрина використання результатів ОРД у кримінальному провадженні чітко підкреслює, що такі дані не можуть автоматично трансформуватися в доказову інформацію, але мають важливе значення для формування належного напрямку розслідування, своєчасного виявлення причинно-наслідкових зв'язків між діями службових осіб та їх можливими протиправними мотивами (Погорецький, 2004, 2006, 2007). Будь-яка перевірка оперативних матеріалів за допомогою поліграфа має здійснюватися лише як інтелектуально-аналітичний етап, спрямований на конкретизацію інформації, а не на отримання доказів примусового характеру, які суперечили б засадам кримінального процесу.

Водночас проведення допитів із використанням поліграфа на початковій стадії досудового розслідування може відігравати важливу роль у верифікації вихідних оперативних даних – зокрема тоді, коли йдеться про службові злочини, що ґрунтуються на латентній поведінці, складних управлінських процесах або прихованих корпоративних конфлік-

тах. У межах кримінальних проваджень щодо рейдерства поліграф дозволяє зіставити дані ОРД із поведінковими реакціями учасників господарських спорів, встановити справжні мотиви їхніх дій, відсіяти штучно створені конфліктні ситуації та виявити фактичних ініціаторів протиправного поглинання підприємства (Погорецький, Кальман, 2009). Застосування поліграфа в таких умовах може полегшити аналітичну роботу слідчого щодо структурування оперативної інформації та визначення векторів подальших слідчих (розшукових) дій, за умови чіткого врахування застережень, сформульованих у науково-практичних дослідженнях щодо недопустимості примусу або навіювання під час психофізіологічного тестування.

Загальна теорія оперативно-розшукової діяльності однозначно наголошує, що результати ОРД можуть бути використані для ініціювання чи корекції слідчих дій лише в межах, визначених КПК України, та за умови підтвердження їх процесуальними джерелами доказів (Погорецький, 2007). Саме тому поліграфні інтерв'ю не замінюють процесуальних допитів, але можуть бути корисним інструментом уточнення оперативних відомостей, зокрема щодо службових зловживань, недбалості, конфлікту інтересів та інших форм девіантної поведінки посадових осіб, характерних для проваджень у сфері публічного управління. Посібник із розслідування кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності підтверджує, що оцінка оперативної інформації потребує зваженого підходу, поєднання аналітичних, криміналістичних та психологічних методик, у тому числі оцінки психофізіологічних реакцій за добровільної згоди особи (Погорецький, Сергєєва, Топорецька та ін., 2025; Погорецький, Щирук, 2025).

Особливої ваги набуває питання перевірки оперативних матеріалів у момент вирішення слідчим питання про наявність підстав для внесення відомо-

стей до ЄРДР. Недостовірні або такі, що не пройшли мінімальну аналітичну перевірку, дані можуть спричинити незаконне або передчасне початок досудового розслідування, що прямо пов'язане з питаннями процесуальної економії та запобігання порушенням прав людини (Погорецький, 2015). Поліграф на цій стадії може виконувати виключно допоміжну роль – забезпечуючи орієнтаційну перевірку окремих версій чи тверджень, отриманих внаслідок ОРД, – але не може бути підставою для самостійного процесуального рішення щодо початку кримінального провадження.

Нарешті, практика аналізу використання матеріалів ОРД у доказуванні свідчить, що найбільш ефективною є інтегрована модель, яка поєднує аналітичні напрацювання оперативних підрозділів, криміналістичну тактику допиту та психологічні інструменти оцінки достовірності – за одночасного дотримання вимог добровільності, етичності та прав людини (Шумило, Погорецький, 2001). Поліграф у цьому контексті є лише однією з допоміжних методик, яка сприяє об'єктивному розумінню поведінкових аспектів показань, але не може розглядатися як доказ сам по собі.

Особливі категорії: неповнолітні, вразливі, особи з психічними розладами. Використання поліграфа щодо неповнолітніх, вразливих осіб та осіб із психічними розладами потребує особливо суворого підходу, оскільки такі категорії учасників кримінального провадження мають підвищені стандарти захисту та потребують виняткової уважності з боку слідчого й психолога. Вікові, когнітивні та психоемоційні обмеження неповнолітніх, а також стан підвищеної вразливості або наявність психічних розладів зумовлюють нестабільність психофізіологічних реакцій, які поліграф реєструє та інтерпретує. З огляду на це особливої уваги потребує оцінка психічного стану особи перед будь-яким рішенням щодо допустимості поліграфного тестування, оскільки клінічні, субклінічні чи тимчасові психічні

порушення можуть кардинально спотворювати психофізіологічні реакції та робити їх інтерпретацію неможливою. Саме тому питання встановлення психічної спроможності, когнітивної адекватності та рівня усвідомленості учасника допиту має розглядатися як первинна передумова для будь-яких подальших дій. Як слушно підкреслюється у науковій літературі, складні ситуації, що виникають під час призначення судово-психіатричних експертиз, вимагають від слідчого й суду особливо ретельного підходу до оцінки психічного стану особи, аби уникнути процесуальних помилок та ризику використання недостовірних або хибно інтерпретованих даних (Погорецький, Сліпченко, 2010). Зазначене повною мірою стосується й поліграфного тестування: без фахової оцінки психічної адекватності будь-яка спроба інструментальної реєстрації емоційно-фізіологічних реакцій може призвести не лише до недійсності результатів, а й до порушення прав людини. Для таких осіб характерні знижена стресостійкість, підвищена сугестивність, емоційна лабільність та велика залежність від зовнішніх впливів, що суттєво спотворює психофізіологічні показники та робить їх інтерпретацію науково ненадійною.

У науковій та міжнародній практиці доцільність застосування поліграфа щодо таких категорій часто розглядається як суто теоретичне питання. Переважна більшість аргументів свідчить проти можливості використання психофізіологічного тестування у подібних випадках. Неповнолітні можуть неправильно сприймати саму процедуру, підмінюючи її змістом «екзамену на правдивість», що провокує стресові реакції незалежно від змісту запитань. Вразливі дорослі особи – жертви домашнього насильства, люди з обмеженими когнітивними можливостями чи ті, хто перебуває у стані тривалої психологічної травми – демонструють реакції, які є наслідком їхнього стану, а не достовірності або недостовірності їхніх свідчень. Щодо осіб із пси-

хічними розладами, сам інструмент поліграфа втрачає операційну валідність, оскільки базові фізіологічні маркери поведінки не піддаються стандартній інтерпретації, а інколи – взагалі не відображають очікуваних закономірностей.

З огляду на ці обставини будь-який потенційний допуск до використання поліграфа щодо неповнолітніх або інших вразливих осіб можливий лише за умов наявності широкого спектра додаткових психологічних та процесуальних гарантій. До таких гарантій належать обов'язкова участь кваліфікованого психолога, оцінка психологічної готовності та здатності особи витримувати процедуру без шкоди для стану психічного здоров'я, контрольована участь законного представника (для неповнолітніх), мінімізація тригерних стимулів та формування надзвичайно обмеженого переліку запитань, спрямованих виключно на тактичне структурування допиту. Однак навіть за умов дотримання цих гарантій практична доцільність поліграфа у таких ситуаціях є сумнівною, а ризики потенційної шкоди – значними.

Беручи до уваги чинну українську процесуальну модель та міжнародні стандарти захисту прав людини, найбільш обґрунтованим підходом є фактична заборона застосування поліграфа щодо неповнолітніх, осіб із психічними розладами та інших вразливих категорій. Підхід, що виходить із пріоритету безпеки особи, зводить до мінімуму ризики завдання психологічної шкоди та відповідає принципам пропорційності, гуманності та верховенства права (Погорецький, Сергєєва, 2012; 2016). За таких обставин використання поліграфа у роботі з цими категоріями повинно розглядатися не як стандартна тактична можливість, а як винятково теоретичний сценарій, що має бути суворо обмежений та обґрунтований лише у виняткових, науково підтверджених випадках.

У контексті використання поліграфа як орієнтаційного інструмента під час допиту особливого значення набуває

належний судовий контроль та процесуальні функції прокурора, які виступають ключовими гарантіями справедливості й допустимості доказування. Судовий контроль покликаний забезпечити, щоб жодне психофізіологічне тестування не виходило за межі добровільності, не перетворювалося на непрямий засіб примусу та не створювало ризик отримання недопустимих даних, що суперечили б принципу верховенства права та стандартам справедливого суду (Погорецький, 2025). Саме суд є тією інституцією, що має оцінювати наслідки застосування поліграфа у світлі критеріїв пропорційності, допустимості та достатності, з урахуванням усіх можливих ризиків впливу на автономність волі особи.

Не менш значущим у цій площині є інституційний функціонал прокурора, який відповідно до своїх конституційних та процесуальних повноважень забезпечує баланс між інтересами держави у встановленні істини та необхідністю безумовного дотримання прав людини. Роль прокурора полягає у запобіганні будь-яким порушенням принципу *nemo tenetur se ipsum accusare*, оцінці добровільності згоди на поліграфне тестування та забезпеченні недопущення використання неналежащих методів впливу як у ході допиту, так і при аналізі отриманих орієнтаційних даних (Погорецький, 2002, 2015). Такий підхід дає можливість інтегрувати результати поліграфа у загальний процес доказування без втрати його справедливості та законності.

Таким чином, судовий контроль і прокурорський нагляд виступають фундаментальними інструментами, що обмежують можливі зловживання та гарантують коректне застосування поліграфа у кримінальному провадженні, особливо на початкових етапах досудового розслідування, коли ризики помилок та порушень найбільш високі.

Оцінка результатів поліграфа судом і місце в системі доказування. Оцінка результатів поліграфного тестування судом є питанням, що перебуває на межі

між процесуальною формою доказування та криміналістичною тактикою. За чинним кримінальним процесуальним законодавством поліграф не належить до передбачених КПК України джерел доказів, а отже його результати не мають наперед визначеної доказової сили та можуть бути використані лише як орієнтовний матеріал, що підлягає оцінюванню виключно в сукупності з іншими доказами. Сама природа поліграфа як інструмента фіксації психофізіологічних реакцій, що мають багатофакторний характер, зумовлює неможливість автономного формування судового переконання на його основі. Суд може враховувати такі матеріали лише як допоміжні орієнтири, що уточнюють певні аспекти поведінки учасника провадження, але не підтверджують і не спростовують фактичні обставини події (Погорецький, Сергєєва, 2012; 2016).

Критерії оцінки поліграфних матеріалів у суді, хоча прямо не закріплені у КПК, формуються на основі загальних засад доказування. Насамперед це критерій наукової обґрунтованості методики, який передбачає відповідність процедури стандартам психофізіологічного тестування, належність використаних методів, технік і протоколів до міжнародно визнаних практик. Важливим елементом є кваліфікація поліграфолога: суд має оцінювати рівень його підготовки, професійний досвід та дотримання методичних вимог у конкретному тестуванні. Третім ключовим критерієм є дотримання процесуальних гарантій, зокрема добровільності участі, належної фіксації інформованої згоди, відсутності будь-якого примусу та забезпечення участі захисника, якщо мова йде про підозрюваного чи обвинуваченого. Нарешті, оцінювання поліграфа має здійснюватися крізь призму внутрішньої узгодженості отриманих реакцій з іншими доказами у справі: психофізіологічні дані можуть підсилювати або орієнтувати аналіз, але вони ніколи не можуть суперечити встановленим фактам чи перевищувати за силою традиційні доказові джерела.

Окремої уваги потребує форма, у якій результати поліграфного дослідження можуть бути представлені суду як висновки спеціаліста або як інший додатковий матеріал. Методологічно правильною є відмова від категорій «правди» чи «брехні», які не відповідають науковій природі поліграфа. Натомість зміст висновку має ґрунтуватися на формулюванні «наявності» або «відсутності» значущих психофізіологічних реакцій на релевантні запитання. Таке формулювання не лише відповідає об'єктивним можливостям методу, але й забезпечує необхідну процесуальну стриманість, уникаючи маніпулятивних оцінок або передчасних висновків. Спеціаліст має чітко вказати межі інтерпретації отриманих даних, зазначити, що реакції можуть бути зумовлені низкою психологічних або фізіологічних причин, не пов'язаних із достовірністю повідомлюваної інформації, і наголосити на необхідності оцінювання їх суто в комплексі з іншими доказами.

Таким чином, поліграф займає допоміжне місце у системі доказування, виконуючи функцію орієнтовного інструмента, що сприяє розумінню поведінкових аспектів, але не формує автономної доказової сили. Його процесуальна вага залежить від наукової валідності методики, кваліфікації спеціаліста, дотримання правових гарантій та узгодженості з іншими матеріалами справи. Усі ці елементи у своїй сукупності забезпечують баланс між тактичною цінністю поліграфа та непорушністю засад верховенства права й процесуальних гарантій, що є обов'язковими в будь-якому демократичному кримінальному провадженні.

Організаційно-методичні та законодавчі пропозиції. Аналіз теоретико-правових, психологічних та криміналістичних аспектів використання поліграфа у структурі тактики допиту свідка, потерпілого та підозрюваного засвідчує наявність чіткої законодавчої прогалини та потребу у нормативному врегулюванні ключових елементів такого застосування. Насамперед ідеться

про необхідність законодавчого визначення процесуального статусу поліграфа як форми спеціального дослідження або як різновиду висновку спеціаліста, що відповідатиме вимогам кримінального процесуального закону та забезпечить передбачуваність практики. Кодифікація такого статусу дозволить чітко окреслити межі допустимості результатів поліграфа, встановити стандарти їх оформлення та оцінювання, а також уніфікувати підходи до їх використання у досудовому розслідуванні й судовому розгляді.

Потребує визначення й мінімальний перелік умов допустимості застосування поліграфа. До таких умов насамперед належить добровільність участі, яка має бути зафіксована у процесуальній формі та підтверджена відсутністю будь-якого примусу; обов'язкова відеофіксація пре-тестової бесіди та поліграфної сесії; сертифікація фахівців, які проводять тестування; застосування стандартизованих методик і процедур, що відповідають міжнародним науковим вимогам та включають маніпулятивний вплив. Ці критерії забезпечують баланс між тактичною корисністю поліграфа та гарантіями прав людини, що є обов'язковими для будь-якої системи кримінального провадження (Погорецький, Сергеева, 2012; 2016).

Важливе значення має також розроблення відомчих рекомендацій або інструкцій для органів досудового розслідування, які б чітко регламентували процедуру застосування поліграфа на різних етапах: пре-тестовому, тестовому та пост-тестовому. Такі рекомендації повинні містити алгоритм дій слідчого, поліграфолога й психолога, визначати вимоги до протолювання ходу тестування та структури висновку спеціаліста, а також регулювати порядок участі захисника. Наявність таких інструкцій сприятиме уніфікації практики, зменшенню ризиків зловживань, посиленню гарантій добровільності й коректності процедури та забезпеченню внутрішньої узгодженості між доказовою діяльністю та криміналістичною тактикою.

У перспективі доцільним є формування моделі інтеграції поліграфа у криміналістичну тактику допиту як інтелектуального аналітичного інструмента, що сприяє структуризації інформації та прогнозуванню напрямів перевірки, а не як засобу «автоматичного встановлення істини». Така модель має ґрунтуватися на розумінні поліграфа як допоміжного психофізіологічного методу, що дозволяє уточнювати емоційні акценти, визначати потенційні зони напруження, підсилювати планування тактичних рішень та забезпечувати більш глибоке осмислення поведінкових аспектів взаємодії зі свідками, потерпілими чи підозрюваними. У своїй сукупності ці пропозиції створюють підґрунтя для формування в Україні виваженої, науково обґрунтованої та правово безпечної моделі застосування поліграфа, яка відповідає принципам верховенства права та стандартам справедливого кримінального процесу.

Висновки і перспективи подальших досліджень.

Проведений аналіз дозволяє сформулювати узагальнені висновки щодо місця поліграфа у сучасному кримінальному процесі та особливостей його застосування у структурі тактики допиту. Поліграф не є і не може бути самостійним доказом у процесуальному розумінні, оскільки його результати не належать до джерел доказів, визначених КПК України, та не мають наперед установленої доказової сили. Його роль полягає у виконанні функції допоміжного тактико-психологічного інструмента, здатного орієнтувати слідчого у структурі показань, особливостях психофізіологічних реакцій учасників провадження та визначенні зон, що потребують спеціального процесуального або психологічного підходу. Допустимість застосування поліграфа під час допиту залежить від суворого дотримання процесуальних гарантій, насамперед добровільності, участі захисника, відсутності примусу, належної фіксації процедури та застосування науково верифікованих методик.

Лише за таких умов поліграф може використовуватися як складова криміналістичної тактики без порушення прав і свобод особи.

Важливим висновком є те, що особливості тактики допиту зі застосуванням поліграфа є принципово різними для свідка, потерпілого та підозрюваного (обвинуваченого). Допит свідка потребує врахування ризиків навіювання, емоційної напруги та можливих деформацій пам'яті; допит потерпілого – максимального психологічного захисту, мінімізації ретравматизації та обмеження застосування поліграфа лише до виняткових ситуацій; допит підозрюваного – безумовного дотримання принципу *nemo tenetur* і недопущення будь-яких форм психологічного тиску. Така диференціація визначає необхідність багаторівневої, гнучкої криміналістичної моделі, що враховує індивідуальний статус, психічний стан і процесуальні права кожної категорії учасників.

Перспективи подальших досліджень полягають передусім у розробленні спеціалізованих протоколів для роботи з травмованими потерпілими, зокрема тими, хто пережив воєнні злочини, катування чи сексуальне насильство, з урахуванням психологічних та психофізіологічних обмежень таких осіб. Важливим напрямом є проведення емпіричних досліджень ефективності поліграфа саме як тактичного інструмента допиту, а не як засобу верифікації правдивості, що дозволить уточнити його реальну цінність у криміналістичній практиці. До перспектив належить і моделювання можливостей інтеграції поліграфа у систему цифрового доказування, зокрема у поєднанні з алгоритмічними інструментами аналізу поведінкових реакцій, а також оцінка доцільності та ризиків його застосування в умовах воєнного стану, коли зростає обсяг стресових і травматичних впливів на учасників провадження.

У своїй сукупності ці напрями відкривають можливість формування комплексної, науково обґрунтованої та правобезпечної моделі використан-

ня поліграфа у кримінальному процесі України, що відповідатиме вимогам верховенства права, гуманності та сучасним стандартам доказування.

Подяки

Немає

Конфлікт інтересів

Немає

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Bundesgerichtshof (BGH). Urteil vom 17.12.1998–1 StR 156/98 (BGHSt 45, 164). URL: <https://dejure.org/dienste/vernetzung/rechtsprechung?Gericht=BGH&Datum=17.12.1998&Aktenzeichen=1+StR+156%2F98>.
- Daubert v. Merrell Dow Pharmaceuticals, Inc., 509 U.S. 579 (1993). URL: <https://tile.loc.gov/storage-services/service/ll/usrep/usrep509/usrep509579/usrep509579.pdf>.
- Desroches F.J., Thomas A.S. Police Use of the Polygraph in Criminal Investigations. *Canadian Journal of Criminology*. 1985. Vol. 27, No. 1. P. 43–66. URL: <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/police-use-polygraph-criminal-investigations>.
- European Court of Human Rights. Fazliyski v. Bulgaria, no. 40908/05, Judgment of 16 Apr 2013. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001–118573>.
- European Court of Human Rights. Jalloh v. Germany, no. 54810/00, Grand Chamber Judgment of 11 Jul 2006. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001–76300>.
- European Court of Human Rights. Tyagunova v. Russia, no. 41628/11, Judgment of 22 Sep 2021. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001–112534&filename=001–112534.pdf>.
- Federal Rules of Evidence. Rule 403 – Excluding Relevant Evidence for Prejudice, Confusion, Waste of Time, or Other Reasons. URL: https://www.law.cornell.edu/rules/fre/rule_403.
- Federal Rules of Evidence. Rule 702 – Testimony by Expert Witnesses. URL: https://www.law.cornell.edu/rules/fre/rule_702.
- Frye v. United States, 293 F. 1013 (D.C. Cir. 1923). URL: <https://law.justia.com/cases/district-of-columbia/court-of-appeals/1923/no-3968.html>.
- Gannon T.A., Ward T. Polygraph Testing, Credibility and Criminal Justice: A Critical Analysis. *Legal and Criminological Psychology*. 2014. Vol. 19(2). P. 194–209.
- Handler M., Honts C.R. The Polygraph and Credibility Assessment: Theory and Practice. In: *Handbook of Forensic Psychology*. Oxford University Press, 2021. P. 377–398. DOI: 10.1093/oxfordhb/9780198816433.013.016.
- Handler M., Shurany T. Psychophysiological Detection of Deception: The State of Science and Practice. *Journal of Forensic Sciences*. 2019. Vol. 64(1). P. 132–146. DOI: 10.1111/1556–4029.13885.
- Honts C.R., Thurber S., Handler M. A Comprehensive Meta-Analysis of the Comparison Question Polygraph Test. *Applied Cognitive Psychology*. 2021. Vol. 35, No. 2. P. 411–427. DOI: <https://doi.org/10.1002/acp.3779>.
- Iacono W.G. Effective Use of the Polygraph in Criminal Investigations. *Annual Review of Law and Social Science*. 2019. Vol. 15. P. 97–120. DOI: 10.1146/annurev-lawsocsci-101518–042735.
- Înalta Curte de Casație și Justiție (România). Decizia nr. 1894/2012 – Utilizarea testului poligraf în procedura penală. URL: <https://legeaz.net/spete-penal-iccj-2012/decizia-1894-2012>.
- National Research Council. *The Polygraph and Lie Detection*. Washington D.C.: National Academies Press, 2003. URL: <https://nap.nationalacademies.org/catalog/10420/the-polygraph-and-lie-detection>.
- R. v. B  land, [1987] 2 S.C.R. 398 (Supreme Court of Canada). URL: <https://decisions.scc-csc.ca/scc-csc/scc-csc/en/item/250/index.do>.
- S  d Najwy  szy (Polska). Uchwa  a z dnia 29 pa  dziernika 2014 r., I KZP 25/14 – Wykorzystanie bada   poli-graficznych u proce  si karnym. URL: <https://www.sn.pl/sites/orzecznictwo/Orzeczenia3/I%20KZP%2025–14.pdf>.
- The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo, Judgment pursuant to Article 74 of the Statute, Case No. ICC-01/04–01/06, Trial Chamber I, International Criminal Court, 14 March 2012. URL: <http://casebook.icrc.org/case-study/icc-prosecutor-v-thomas-lubanga-dyilo>.
- United States v. Scheffer, 523 U.S. 303 (1998). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/523/303/>.
- Vrij A., Fisher R.P. Detecting Deception in Forensic Contexts: A Review of Psychological Research and Practical Recommendations. *Applied Cognitive Psychology*. 2020. Vol. 34(3). P. 449–460. DOI: <https://doi.org/10.1002/acp.3610>.
- Vrij A., Granhag P.A., Mann S., Leal S. Outsmarting the Lie Detector: Psychological Perspectives on Polygraph Testing. *Current Directions in Psychological Science*. 2017. Vol. 26(2). P. 123–128.
- Верховний Суд. Постанова Касаційного кримінального суду від 26 січня 2023 р. у справі № 183/3452/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108686155>.

Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень... Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>.

Конвенція проти катувань та інших жорстоких видів поводження і покарання від 10 грудня 1984 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

Краматорський міський суд Донецької області. Вирок від 15 червня 2021 р. у справі № 229/3931/17. *ZakonOnline*. URL: <https://zakononline.ua/court-decisions/show/98021483>.

Криміналістична тактика: навч. посіб. / О.В. Бишевец, М.А. Погорецький, Д.Б. Сергеев та ін.; за ред. М.А. Погорецького та Д.Б. Сергеевої. 2-ге вид., доп. та перероб. Київ: Алерта, 2017. 244 с. URL: <https://jurkniga.ua/kriminalistichna-taktika>.

Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

Могилів-Подільський міськрайонний суд Вінницької області. Ухвала від 22.05.2023 у справі № 138/1462/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111046175>.

Погорецький М.А. Кримінально-процесуальні правовідносини: структура і система: монографія. Харків: Арсіс ЛТД, 2002. 160 с.

Погорецький М.А. Проблеми використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності в кримінальному процесі: монографія. Київ: РВВ НА СБУ, 2004. 336 с.

Погорецький М.А. Теоретичні і практичні проблеми використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності в кримінальному процесі (за матеріалами СБУ): автореф. дис. Київ: КНУВС, 2006. 36 с.

Погорецький М.А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія. Харків: Арсіс ЛТД, 2007. 576 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/UP/POGORECKIY_2007.pdf

Погорецький М.А. Новий КПК України: політичні, теоретичні та юридичні питання. *Право України*. 2009. № 2. С. 29–35.

Погорецький М.А. Поліграф: генезис і перспективи допустимості використання у кримінальному процесі та в оперативно-розшуковій діяльності. У: *Спеціальна техніка у правоохоронній діяльності*. Київ: КНУВС, 2009. С. 97–103.

Погорецький М.А., Кальман О.Г. Рейдерство: причини та заходи протидії. *Вісник Запорізького юридичного інституту ДДУВС*. 2009. № 3. С. 150–160.

Погорецький М.А. Поліграф в оперативно-розшуковій діяльності: генезис та перспективи використання. У: *Міжнародна поліцейська енциклопедія*. Київ: Атіка, 2010. Т. VI. С. 725–726.

Погорецький М.А., Сліпченко В.І. Складні питання, що виникають при призначенні судово-психіатричної експертизи. *Вісник Верховного Суду України*. 2010. № 8 (120). С. 30–35.

Погорецький М.А. Докази у кримінальному процесі: проблемні питання. *Часопис НУ «Острозька академія». Серія «Право»*. 2011. № 1 (3). URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n1/11pmappp.pdf>

Погорецький М.А., Сергеева Д.Б. Криміналістична тактика: щодо визначення поняття. *Часопис НУ «Острозька академія». Серія «Право»*. 2012. № 1 (5).

Погорецький М.А. Доказування у кримінальному процесі: поняття, зміст, структура. У: *Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні*. Одеса: Юридична література, 2013. С. 17–21. Погорецький М.А. Захисник – суб'єкт доказування на досудовому провадженні за чинним КПК України: проблемні питання. У: *Актуальні питання державотворення в Україні*. Київ: Прінт-Сервіс, 2014. С. 480–482.

Погорецький М.А. Нова концепція кримінального процесуального доказування. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 3. С. 63–79.

Погорецький М.А. Початок досудового розслідування: окремі проблемні питання. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 93–103. URL: <https://vkslaw.com.ua/index.php/journal/article/download/431/400/>

Погорецький М. Прокурор у кримінальному процесі: щодо визначення функцій. *Право України*. 2015. № 6. С. 86–95.

Погорецький М.А., Сергеева Д.Б. Тактика захисника: поняття, зміст та місце в системі криміналістичної тактики. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 2. С. 113–123.

Погорецький М.А., Сергеева Д.Б. Проблемні питання реалізації процесуального статусу потерпілого. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. № 46. Т. 2. С. 118–123.

Погорецький М.А., Гринюк В.О. Повідомлення судді про підозру: проблемні питання правового регулювання. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 1. С. 58–71.

Погорецький М.А. Застосування новітніх технологій у розслідуванні та доказуванні воєнних злочинів. *Вісник кримінального судочинства*. 2023. № 3–4. С. 84–102.

Погорецький М., Щирук М. Участь захисника у доказуванні у справах про привласнення або розтрату майна службовою особою: проблемні питання теорії та практики. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2025. № 3. С. 139–150.

Погорецький М.А. Судовий контроль у забезпеченні справедливого та допустимого доказування в кримінальному процесі України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 4. ч. 3. С. 269–279.

Погорецький М.А., Сергеева Д.Б., Топорецька З.М., Черняк А.М. та ін. Розслідування кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності: навчальний посібник. Київ: Алерта, 2025. 376 с.

Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text

Старенький О.С. Кримінальні процесуальні гарантії захисника як суб'єкта доказування у кримінальному провадженні: монографія. Київ: Алерта, 2016. 336 с.

Шумило М.С., Погорецький М.А. Проблеми використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності в доказуванні у кримінальних справах. *Вісник Луганського інституту внутрішніх справ*. 2001. Вип. 3. С. 199–209.

Шумило М.С., Погорецький М.А. Докази і доказування. У: *КПК України. Науково-практичний коментар*. Харків: Право, 2012. Т. 1. С. 247–308.

REFERENCES

Bundesgerichtshof (BGH). (1998). Judgment of 17 December 1998–1 StR 156/98 (BGHSt 45, 164). URL: <https://dejure.org/dienste/vernetzung/rechtsprechung?Gericht=BGH&Datum=17.12.1998&Aktenzeichen=1+StR+156%2F98>.

Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment. (1984). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085.

Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. (1950). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

Constitution of Ukraine. (1996). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

Criminal Procedure Code of Ukraine. (2012). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

Daubert v. Merrell Dow Pharmaceuticals, Inc. (1993). 509 U.S. 579. URL: <https://tile.loc.gov/storage-services/service/ll/usrep/usrep509/usrep509579/usrep509579.pdf>.

Desroches, F. J., & Thomas, A. S. (1985). Police Use of the Polygraph in Criminal Investigations. *Canadian Journal of Criminology*, 27(1), 43–66. URL: <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/police-use-polygraph-criminal-investigations>.

European Court of Human Rights. (2006). Jalloh v. Germany, no. 54810/00, Grand Chamber Judgment of 11 July 2006. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-76300>.

European Court of Human Rights. (2013). Fazliyski v. Bulgaria, no. 40908/05, Judgment of 16 April 2013. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-118573>.

European Court of Human Rights. (2021). Tyagunova v. Russia, no. 41628/11, Judgment of 22 September 2021. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-112534>.

Federal Rules of Evidence. (n.d.). Rule 403 – Excluding Relevant Evidence for Prejudice, Confusion, Waste of Time, or Other Reasons. URL: https://www.law.cornell.edu/rules/fre/rule_403.

Federal Rules of Evidence. (n.d.). Rule 702 – Testimony by Expert Witnesses. URL: https://www.law.cornell.edu/rules/fre/rule_702.

Frye v. United States. (1923). 293 F. 1013 (D.C. Cir.). URL: <https://law.justia.com/cases/district-of-columbia/court-of-appeals/1923/no-3968.html>.

Gannon, T. A., & Ward, T. (2014). Polygraph Testing, Credibility and Criminal Justice: A Critical Analysis. *Legal and Criminological Psychology*, 19(2), 194–209.

Handler, M., & Honts, C. R. (2021). The Polygraph and Credibility Assessment: Theory and Practice. In *Handbook of Forensic Psychology* (pp. 377–398). Oxford University Press. DOI: 10.1093/oxfordhb/9780198816433.013.016.

Handler, M., & Shurany, T. (2019). Psychophysiological Detection of Deception: The State of Science and Practice. *Journal of Forensic Sciences*, 64(1), 132–146. DOI: 10.1111/1556-4029.13885.

Honts, C. R., Thurber, S., & Handler, M. (2021). A Comprehensive Meta-Analysis of the Comparison Question Polygraph Test. *Applied Cognitive Psychology*, 35(2), 411–427. DOI: <https://doi.org/10.1002/acp.3779>.

Iacono, W. G. (2019). Effective Use of the Polygraph in Criminal Investigations. *Annual Review of Law and Social Science*, 15, 97–120. DOI: 10.1146/annurev-lawsocsci-101518-042735.

Înalta Curte de Casație și Justiție. (2012). Decision No. 1894/2012 – Use of Polygraph Testing in Criminal Procedure. URL: <https://legeaz.net/spete-penal-icj-2012/decizia-1894-2012>.

- International Criminal Court. (2012). The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo, Case No. ICC-01/04–01/06, Judgment pursuant to Article 74. URL: <http://casebook.icrc.org/case-study/icc-prosecutor-v-thomas-lubanga-dyilo>.
- Kramatorsk City Court of Donetsk Region. (2021). Judgment of 15 June 2021 in case No. 229/3931/17. URL: <https://zakononline.ua/court-decisions/show/98021483>.
- Mohyliv-Podilskyi City District Court. (2023). Ruling of 22 May 2023 in case No. 138/1462/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111046175>.
- National Research Council. (2003). The Polygraph and Lie Detection. Washington, D.C.: National Academies Press. URL: <https://nap.nationalacademies.org/catalog/10420/the-polygraph-and-lie-detection>.
- Pohoretskyi, M. (2009). The New Criminal Procedure Code of Ukraine: Political, Theoretical and Legal Issues. *Pravo Ukrainy*, 2, 29–35.
- Pohoretskyi, M. (2015). A New Concept of Criminal Procedural Evidence. *Herald of Criminal Procedure*, 3, 63–79. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3_2015_Pogoretskyi.pdf.
- Pohoretskyi, M. A. (2002). Criminal Procedural Relations: Structure and System. Kharkiv: Arsis LTD, 160 p.
- Pohoretskyi, M. A. (2009). Polygraph: Genesis and Prospects of Admissibility in Criminal Procedure and Operational-Search Activity. In *Special Equipment in Law Enforcement Activities (IV International Conference, Kyiv)*, 97–103.
- Pohoretskyi, M. A. (2010). The Polygraph in Operational-Search Activity: Genesis and Prospects of Use. In *International Police Encyclopedia*, Vol. VI, 725–726. Kyiv: Atika.
- Pohoretskyi, M. A. (2011). Evidence in Criminal Procedure: Problematic Issues. *Ostroh Academy Law Review*, 1(3). URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n1/11pmapp.pdf>.
- Pohoretskyi, M. A. (2013). Evidence in Criminal Procedure: Concepts, Content, Structure. In *Proceedings of the National Internet Conference on Criminal Procedure (Odesa)*, 17–21.
- Pohoretskyi, M. A. (2014). The Defense Counsel as a Subject of Evidence at the Pre-trial Stage. In *Topical Issues of State Formation in Ukraine (Kyiv)*, 480–482.
- Pohoretskyi, M. A. (2023). The Use of Novel Technologies in the Investigation and Proof of War Crimes. *Herald of Criminal Procedure*, 3–4, 84–102. DOI: 10.17721/2413–5372.2023.3–4/84–102. URL: <https://vkslaw.com.ua/index.php/journal/article/view/485>.
- Pohoretskyi, M. A., & Hryniuk, V. O. (2018). Notification of a Judge of Suspicion: Legal Regulation Issues. *Herald of Criminal Procedure*, 1, 58–71. URL: <https://vkslaw.com.ua/index.php/journal/article/view/272>.
- Pohoretskyi, M. A., & Sergieieva, D. B. (2012). Criminalistic Tactics: On the Definition of the Concept. *Ostroh Academy Law Review*, 1(5). URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n1/12pmasvp.pdf>.
- Pohoretskyi, M. A., & Sergieieva, D. B. (2016). *Defence Counsel's Tactics: Concept, Content and Place within the System of Criminalistic Tactics*. Visnyk Kryminalnoho Sudochynstva, (2), 113–123. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/2_2016_Sergieieva.pdf.
- Pohoretskyi, M. A., & Sergieieva, D. B. (2017). Problematic Issues of the Victim's Procedural Status. *Uzhhorod National University Law Review*, 46(2), 118–123. URL: <https://dspace2.uzhnu.edu.ua/items/08598282-ac04-4671-b955-b7e94ef07673>.
- Pohoretskyi, M. A., & Shchyryuk, M. (2025). Participation of Defense Counsel in Proving Cases of Embezzlement or Misappropriation. *Knowledge, Education, Law, Management*, 3, 139–150. DOI: 10.51647/kelm.2025.3.20. URL: <https://kelmczasopisma.com.ua/jornal/98>.
- Rome Statute of the International Criminal Court. (1998). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588.
- Sąd Najwyższy. (2014). Resolution of 29 October 2014, I KZP 25/14 – Use of Polygraph Examinations in Criminal Procedure. URL: <https://www.sn.pl/sites/orzecznictwo/Orzeczenia3/I%20KZP%2025–14.pdf>.
- Shumylo, M. Ye., & Pohoretskyi, M. A. (2012). Evidence and Proof. In *Criminal Procedure Code of Ukraine: Scientific and Practical Commentary*, Vol. 1 (pp. 247–308). Kharkiv: Pravo.
- Starenkyi, O. S. (2016). *Criminal Procedural Guarantees of the Defence Counsel as a Subject of Proof in Criminal Proceedings* (monograph). Kyiv: Alerta. 336 p.
- Supreme Court of Ukraine. (2023). Judgment of 26 January 2023 in case No. 183/3452/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108686155>.
- United States v. Scheffer. (1998). 523 U.S. 303. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/523/303/>.
- Vrij, A., & Fisher, R. P. (2020). Detecting Deception in Forensic Contexts: A Review of Psychological Research and Practical Recommendations. *Applied Cognitive Psychology*, 34(3), 449–460. DOI: <https://doi.org/10.1002/acp.3610>.
- Vrij, A., Granhag, P. A., Mann, S., & Leal, S. (2017). Outsmarting the Lie Detector: Psychological Perspectives on Polygraph Testing. *Current Directions in Psychological Science*, 26(2), 123–128.

UDC 343.98:343.13:343.148:159.9

Serhieieva Diana Borysivna – Doctor of Juridical Sciences,
Professor, Honoured Lawyer of Ukraine;
Chief Research Fellow at the National Academy
of the Security Service of Ukraine;
polygraph examiner, clinical psychologist
Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0003-1005-7046>
Dianaserhieievaknu@gmail.com

Use of the Polygraph during Interrogation: Procedural, Forensic, and Psychological Issues

The article provides a comprehensive analysis of the use of the polygraph in criminal proceedings, primarily within the structure of interrogation tactics involving witnesses, victims, and suspects. It examines international standards and foreign case law (Frye, Daubert, Scheffer, B  land, and European court positions), which demonstrate that the polygraph is not admissible as independent evidence due to insufficient scientific validity. Nevertheless, it may serve as an auxiliary orientational tool at the pre-trial stage. Particular attention is paid to the approach of the European Court of Human Rights, which emphasises the necessity of voluntariness, the prohibition of coercion, and the preservation of the individual's autonomous will.

The article outlines the psychophysiological and psychological foundations of polygraph functioning. The polygraph does not record «truth» or «deception» but physiological responses reflecting emotional tension influenced by fear, anxiety, PTSD, cultural factors, or medical conditions. The risks of false positives and false negatives are highlighted, along with the importance of psychological screening, especially in relation to traumatised victims.

A forensic model for integrating the polygraph into interrogation tactics is substantiated using the «pre-test – test – post-test» structure, which ensures methodological and procedural safety. The article identifies fundamental differences in the use of the polygraph depending on the procedural status of the person: for witnesses – to identify sensitive areas and avoid suggestion; for victims – only in exceptional, psychologically controlled situations; for suspects – exclusively under conditions of full voluntariness, with guaranteed access to defence counsel and strict adherence to the nemo tenetur principle.

Judicial approaches to evaluating polygraph materials are analysed. Such materials may be taken into account only together with other evidence and strictly as orientational data. A specialist's report must rely on the formula «presence / absence of significant reactions,» with clearly defined interpretive limits. The article proposes directions for improving legislation and organisational-methodical practices, including defining the legal status of the polygraph, standardising methodologies, and developing departmental instructions. Future research perspectives include the creation of special protocols for interviewing traumatised victims, empirical assessment of the polygraph's effectiveness as a tactical tool, and exploring its integration into digital evidence frameworks and the work of justice system institutions during wartime.

Keywords: polygraph; interrogation; criminal procedure; evidence; forensic support of investigation; forensic tactics; psychophysiological testing; witness; victim; suspect; nemo tenetur; psychological trauma; ECtHR; voluntariness; procedural safeguards; analytical tool; war crimes; digital evidence.